

ENGELLİ TURİSTLER: TÜKENMİŞLİK, MOTİVASYON ve KISITLARININ KATILIM NİYETİNE ETKİSİ

Bahattin HAMARAT

Öğr. Gör. , Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi,
Ekonometri Bölümü Çanakkale Türkiye
e-posta: bhamarat@comu.edu.tr

Ebru BAĞCI

Öğr. Gör. , Beykent Üniversitesi, Beykent Meslek Yüksekokulu, İstanbul, Türkiye
e-posta: ebrubagci@beykent.edu.tr

Figen SEVİNÇ

Öğr. Gör., Bartın Üniversitesi, Bartın Meslek Yüksekokulu,
Seyahat Turizm ve Eğlence Hizmetleri Bartın Türkiye,
e-posta: fsevinc@bartin.edu.tr

ÖZET

Araştırmada engelli bireylerin tükenmişlikleri, turizme katılma kısıtlarının, turizm hareketine katılma motivasyonlarını belirleme ve bu kısıtların, turizm hareketine katılma niyetine etkisi belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırmada kullanılan veriler anket tekniği ile toplanmıştır. Engelli bireylerin turizme katılma kısıtları ve motivasyonlarının kaç boyutta toplandığını görebilmek için Açıklayıcı Faktör Analizinden yararlanılmıştır. Tükenmişlik ve Niyet ölçekleri tek boyuttan oluşmaktadır. Ölçek boyutlarına, Doğrulayıcı Faktör Analizi sonucu son hali verilerek gizil değişkenler arasındaki ilişkiler yapısal eşitlik modeli (YEM) ile incelenmiştir. Araştırmada iki farklı model sınanmış ve anlamlı bulunmuştur. Her iki modelde de sonuç değişken olarak engelli bireylerin turizme katılım niyeti gizil değişkeni alınmıştır. Neden değişken olarak engelli kısıtları ve turizme katılım motivasyonu alınmıştır. Bu iki gizil değişkeni etkilediği düşünülen tükenmişlik değişkeni bir diğer neden değişkeni olarak modele katılmıştır. Sınanan ilk modelde tükenmişlik gizil değişkeninden turizme katılım gizil değişkenine bir yol kurulmaz iken ikinci modelde bu yolun etkisi de araştırılmıştır. Sınanan her iki modelde de engelli bireylerde tükenmişliğin turizm motivasyonunu etkilemediği belirlenirken kısıtları etkilediği belirlenmiştir. Engelli bireylerde kısıtların turizme niyet değişkenini ters yönde etkilediği belirlenirken

motivasyonun ise olumlu olarak etkilediği belirlenmiştir. İkinci modele göre engelli bireylerde tükenmişlik artarken turizme olan niyetin azaldığı, turizme olan motivasyon artarken ise turizme olan niyetin arttığı belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Engelli turizmi, motivasyon, kısıt, tükenmişlik, yapısal eşitlik modeli*

TOURISTS WITH DISABILITIES: EFFECTS OF BURNOUT, MOTIVATIONS AND LIMITITAION ON PARTICIPATION INTENTIONS

ABSTRACT

In this study, it was tried to determine the effect of disabled people, tourism participation restrictions, motivations and exhausted ones on tourism participation intentions. The limitations, motivations, exhaustions and constraints of disabled people are gathered through a questionnaire survey designed to determine the intention to participate in tourism with motivation and burnout. Reliability and validity of the scales were examined by confirmatory factor analysis. The Structural Equation Model (SEM) is used to determine the constraints of disabled people, their motivation to participate in tourism activities, and their impact on their intent to participate in tourism. It has been observed that motivation increases as disabled people have more restrictions. In this case, there was no increase in the intention to participate in tourism with increased motivation while expecting an increase in the intention to participate in tourism. There is an inverse relationship between intention and burnout. The increase in burnout affects the intention to participate in tourism negatively with disabilities.

Keywords: *Disability tourism, motivation, limititaion, fatigue, Structural Equation Modeling*

1. GİRİŞ

Tatiller normal hayatın gerekli parçalarından birisi olarak kabul edilir. Tatile gidememek ve diğer boş zaman aktivitelerinde yer almamak, toplumun ortak kabul edilen yaşam tarzına ayak uydurmada bir yetersizlik olarak düşünülmektedir. Seyahat edemeyenler ve tatile gitmeyi tercih etmeyenler kendilerini bu yüzden depresyonda hissedebilirler (Kula, 2005: 23).

Engelli olma anlayışı hakkında yapılan ulusal ve uluslararası çalışmaların büyük bir çoğunluğunda engelli kelimesi anlamca geniş bir yelpazeyi göstermektedir. Dünya Sağlık Örgütü tarafından yayınlanan “Turizmde Global Etik İlkeler Bildirgesi” (1999) kapsamında “dinlenme hakkının herkes için gerekli temel bir hak ve turizmin insan sağlığına hizmet eden temel bir gereksinim olduğu” belirtilmektedir. Ayrıca, “dünyanın sahip olduğu değerlerin ayırım yapılmaksızın herkese açık olduğu ve engellilerin turizm hareketine katılmasının kolaylaştırılması ve teşvik edilmesi gerektiği” yönünde maddeler bulunmaktadır (Zengin ve Eryılmaz, 2013: 55). Engelli bireylerin bu haklarından tam anlamıyla yararlanabilmesi yasal, ekonomik, sosyal ve çevresel düzenlemelerin “engelleri kaldıracak şekilde” yapılandırılmasına bağlıdır. Bu sayede, engellilerin sosyal yaşama ilişkin her türlü faaliyette daha fazla yer alması beklenebilir.

Engellilerin haklarının ve özgürlüklerinin sağlanması ve korunması gerekliliği genele egemen olsa da, bu grubun normal kişiler olarak toplumda kabul görmesinin yüksek olmadığı gözlemlenmektedir. Buradaki en büyük ispat sosyal paylaşım derecesinde sağlıklı kişilerin

engelli kişiler ile aralarına sınır koyma gayesidir. Tabii ki normalde bu davranış engellilerin sosyal yaşama katılması açısından bir mani oluşturmamaktadır. Engellilere yönelik tutumların her zaman açık bir ayırım taşımayabileceği, engelli sorunları, gereksinimleriyle beklentilerinin görmezden gelinmesi ya da önemsememenin de en büyük ayırmacılık olabileceği ifade edilmektedir (Aslan, 2011: 456).

Engelli bireyler yapı gereği gelişim bakımından (duygusal, fiziksel, karakter) yaşlılarına oranla geri kalmaktadır. Bu nedenle engelli bireylerin psikolojik ve sosyal paylaşım içerisine girerek kendini geliştirmesi ve devamında kendisinin ve yakınlarının yaşamında kolaylık sağlamaya çalışması doğal ve istenilen bir süreçtir.

2. ENGELLİ KAVRAMI

Genel olarak engellilik, bir kişinin özürüllüğü sonucu sosyal ve mesleki işlevlerini yerine getirirken karşılaştığı ayırıcı uygulamalar, toplumsal sınırlamalar ve dezavantajlardır. Kişinin toplumsal ya da engellilikten dolayı sahip olduğu dezavantajlarla yaşama, cinsiyetine, sosyal ve kültürel faktörüne bağlı olarak rolünü gerçekleştirememesidir (Kula, 2005: 57). Herhangi bir engele sahip birey, yaşadığı sürece yaş, cinsiyet sosyal ve kültürel faktörlere bağlı olarak oynaması gereken rolleri yetersizlikleri yüzünden yerine getirememektedir (Özgür, 2008: 3). Engelli bireyler yapı gereği gelişim bakımından (duygusal, fiziksel, karakter) yaşlılarına oranla geri kalmaktadır. Engelli bireylerin yapı gereği yaşlılarından geri kaldığı belirli sorunlar; ulaşılabilirlik ve sosyal dışlanma sorunları daha sık rastlanan sorunlar olarak öne çıkmaktadır.

Bireyin sahip olduğu engel çeşidinin, belirli etkinlikleri gerçekleştirmek için bireyin yeteneği üzerinde bir etkiye sahip olduğu bilinmektedir. Değişik engel durumuna göre bireylerin engel kısıtları ve turistik bir destinasyona katılımındaki motivasyonlarına etkisi değişebilmektedir. Genel olarak engellilik sınıflandırılacak olursa zihinsel, görme, işitme, konuşma ve ortopedik engellilik baz olarak ele alınabilir.

3. ENGELLİ TURİZMİ

Turizm farklı özelliklere sahip bireylerin katılım gösterdiği bir endüstridir. Bu durum turizm endüstrisinin sosyal yapısının da oldukça çeşitli ve farklı insanlar tarafından oluşturulmasına yol açmıştır. Bu bağlamda söylenebilir ki turizm faaliyetlerine katılım, farklı insanlar ile sosyalleşme açısından önemli bir araçtır. Engelli bireyler için de topluma dahil olmak ve toplumla bütünleşmek bireyin kendini tamamlayabilmesi açısından oldukça önemlidir (Etyemez, 2012: 14). Bu nedenle engelli bireylerin turizmden ayrılması bir kenara, turizm faaliyetleri ile daha fazla içli dışlı olmaları gerekmektedir. Bu katılım engelli bireyin hem kendi sosyal ihtiyaçlarının karşılanması açısından hem de farklı özelliklere sahip insanların birbiriyle zaman geçirerek birbirini anlamaya çalışması, birbirini tanıması açısından oldukça önem arz etmektedir. Toplumlara, kültürleri ve insanları birbirine yakınlaştıran turizm endüstrisi hali hazırda sosyal bir dışlanmaya maruz bırakılmış engelli bireylerin halkın arasına karışarak kendilerini ifade edebilmeleri, kendilerini tanıtabilmeleri açısından iyi bir fırsattır.

Engelli bireylerin çok yönlü sorunları ve karmaşık dünyaları ele alınacak olunursa, seyahat ve turizm faaliyetlerine katılmanın önemi daha iyi anlaşılabilir. Bir diğer konu ise engelli insanların özel durumlarından ötürü bakıma ve ilgiye ihtiyaç duymaları ve çoğunlukla tek başına seyahat edememeleridir. Freeman ve Selmi'nin (2010: 479). Günümüzde gelişmelerin sonucunda turizmi herkes için erişilebilir bir düzeye getirme gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bunun için yasal düzenlemelerin yapılması ve engelli bireylerin kısıtlarına

yönelik olanakların yerine getirilmesi ve engelli bireylerin seyahat ve konaklama ürün ve hizmetlerine erişiminin sağlanması engelli turizmini kapsamaktadır.

4. MOTİVASYON

Literatürde motive ve motivasyonla ilgili olarak birçok tanım bulunmaktadır. Motive ve motivasyon benzer anlamda ve birbirine benzeyen kelimeler olduğu için çoğu araştırmacı tarafından aynı olduğu düşünülmektedir (Zhang, 2006: 19). Motivelere, insanları harekete geçiren enerjinin bir sınıflandırması iken motivasyonlar, özel bir durumda bir kişinin beklenen sonuçlar için belirli bir davranış sergilemesi gibi etkiler ve süreçler için ortak bir ifadeyi simgelemektedir (Gnoth, 1997: 284-288). Motivelere ve motivasyonlar içten gelen güçler, dışsal amaçlar ve kişisel karakterlere bağlı dürtülerden ileri gelmektedir ve insanların ihtiyaçları ve tutumları hakkındaki çıkarımlarıdır. Ayrıca, her zaman belirli davranışlardan kaynaklanan gelecekteki memnuniyete ve belirli davranışların anlamlarına bağlıdır (Zhang, 2006: 23). Motivasyon, insanı harekete geçiren ve hareketlerinin yönlerini belirleyen, onların düşünceleri, umutları, inançları, kısaca arzu, ihtiyaç ve korkularıdır (Eren, 2013: 532).

Motivasyon kavramı da seyahat eden turistlerin karar verme sürecinde temel bir faktör olmaktadır Turizm literatüründe turistlerin seyahat motivasyonları denildiği zaman turistlerin seyahat etmelerinde etken olan faktörlerin ne olduğu, neden seyahat ettikleri motivasyon kavramını akla getirmektedir.

5. KISIT

Kısıt; planlanana uygun gitmeyen duruma, koşula ve olaylara denir. Kısıt bireylerin karşılaştıkları her türlü engel, sorun veya darboğazdır. Başarıya ulaşmadaki engel ve güçlüklerdir (Top ve Oktay, 2010).

Engelli bireyler ayrımcılık başta olmak üzere birçok güçlük ve sıkıntıyı hem aile yaşamlarında hem de sosyal çevrelerinde deneyimlemektedirler. Üretimde etkin rol oynayamamaları sebebiyle istihdam, sağlık ve sosyal güvenlik gibi konularda fırsat eşitliğinden yararlanamamalarına sebep olmaktadır bu ve benzeri engeller de engellilerin sosyal faaliyetlere katılımlarını etkilemektedir (Özyürek, 2010).

6. TÜKENMİŞLİK

Engelli bireylerin turistik bir destinasyona katılımlarında tükenmiş hissetmelerinin katılım kararı üzerinde önemli bir etkisi olacaktır. Tükenmişlik Freudenberg tarafından 1974 yılında ilk kez ortaya atılmıştır. Bireyin gücünü yitirmiş olma, çaba gösterememe durumu, bitmişlik, güçsüzlük olarak ifade edilmektedir. Bireylerin yoğun şekilde çalışmalarını sonucu işlerinin gereklerini yerine getirememeye durumuna gelmeleri yani duygusal olarak tükenmeleri olarak da ifade edilmektedir (Pelit ve Türkmen, 2008).

7. LİTERATÜR

Engelli bireylerin turizme katılımıyla ilgili kimi araştırmalar da mevcut olup bu araştırmalar Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Engelli Bireylerin Turizme Katılımlarına Yönelik Araştırmalar

Çalışmanın künyesi	Çizel, B., ve Çizel, R. B. (2014), Engellilerin Turizm Kısıtları ve Turist Olma Niyeti İlişkisinde Aracı Değişkenler: Motivasyon Gücü ve Öğrenilmiş Çaresizlik.
Amaç	Engelli bireylerin turizm kısıtları ile turist olma niyeti ilişkisi ve bu ilişkide psikolojik değişkenlerin (turist olma motivasyonu ve öğrenilmiş çaresizlik) aracılık rolü incelenmiştir.
Yöntem	Ankara, İzmir, İstanbul'da yaşayan ve Altı Nokta Körler Derneği'ne ve Türkiye Sakatlar Derneği'ne kayıtlı 12.237 kişiden, araştırmaya katılmaya gönüllü 239 kişiye anket tekniği ile görüşme sağlanmıştır. Doğrulayıcı Faktör analizi ve hipotezlerin test edilmesi için Yapısal Eşitlik modelinden yararlanılmış ve ilişkiler Lisrel 8.0 ile incelenmiştir.
Sonuç	Engellilerin Turist olma niyeti ve turizm kısıtları arasında ters yönlü bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Engelliler Turist olma kararı verirken turizm kısıtlarını göz ardı etmemektedir ancak bu onların turist olma niyetlerini yüksek oranda negatif olarak etkilememektedir.
Çalışmanın künyesi	Lee, B. K., Agarwal, S., ve Kim, H. J. (2011). Influences of travel constraints on the people with disabilities' intention to travel: An application of Seligman's helplessness theory
Amaç	Engelli bireylerin öğrenilmiş çaresizliklerinin içsel, çevresel ve etkileşimli olmak üzere üç boyut altındaki seyahat kısıtları ve seyahat etme niyetleri üzerindeki etkisini incelemeyi amaçlamıştır.
Yöntem	Güney Kore'nin Busan Metropolitan şehrinde, araştırmaya katılmaya gönüllü 320 kişiyle anket tekniği ile görüşmüşlerdir. 19 anket tamamlanmamış olduğundan 301 anket ile araştırma yapılmıştır. Hipotezlerin sınanmasında yapısal eşitlik modelinden yararlanılmış ve analizde AMOS 7.0'dan yararlanılmıştır.
Sonuç	Çalışmanın bulgularına göre seyahat etme niyeti ile seyahat kısıtları arasında doğrudan bir ilişki bulunmamaktadır. Ancak kısıtların öğrenilmiş çaresizlik üzerinde etkisi olduğu sonucuna varılmıştır. Beklenildiği şekilde öğrenilmiş çaresizliğin engelli kişilerin seyahat etme niyetleri üzerinde etkisinin olduğu belirlenmiştir.
Çalışmanın künyesi	Burger, J. M. (2006). <i>Kişilik Psikoloji Biliminin İnsan Doğasına Dair Söyledikleri</i>
Amaç	Öğrenilmiş çaresizlik kavramını tanımlayıp, etkilerinin kavranmasını sağlamak.
Yöntem	Deneyisel gözlem çalışması yapılarak davranışsal sonuçlar belirlenmiştir.
Sonuç	Yapılan deneysel çalışmaların sonucunda insanların deneyimledikleri olumsuz durumlardan sonra benzer tüm durumlarda aynı olumsuzlukla karşılaşacağına dair inanca bağlanıyor oldukları gözlemlenmiştir.
Çalışmanın künyesi	Özer, Ö., ve Songur, C. (2012). Türkiye'nin Dünya Sağlık Turizmindeki Yeri ve Ekonomik Boyutu
Amaç	Bu çalışmanın amacı, sağlık turizmi hakkında bilgi vermek ve Türkiye sağlık turizminin dünya sağlık turizmi içindeki yerini ortaya koymaktır.
Yöntem	Literatür taraması yapılmış olup genel bilgilendirme sunulmuştur.
Sonuç	Engelli turizmini kısmen sağlık turizmi içerisinde inceleyen çalışmada; uzun bekleme listeleri, yükselen maliyetler ve hizmetlerde kalite problemleri gibi ülke sağlık sistemlerinde düzelme sağlanması durumunda iç ve dış pazar turistlerine hitap edilebileceği ön görülmüştür.
Çalışmanın künyesi	TÜRSAB (2008) Engelsiz Turizm. Dünyada ve Türkiye'de Engelsiz Turizm Pazarı
Amaç	Dünyada ve Türkiye'de bulunan engellilerin turizm pazarı içerisindeki yerine ve turistlik faaliyetler esnasında karşılaşılan sorunlarına değinme amacını taşımaktadır.
Yöntem	İstatistiksel veriler ile karşılaştırma yapılmıştır.
Sonuç	Turistik alanlarda birçok düzenlemenin yapılması gerekliliğine değinilmiştir. Bu düzenleme ve donanımsal değişikliklerin beraberinde yüksek maliyet getireceği ön görülmüştür bu duruma da doğru pazarlama ve tanıtım koşulları ile elde edilecek kar ile geri dönüş sağlanabileceği önerisinde bulunulmuştur.

Çalışmanın künyesi	Tufan, B., Sayar, Ö. Ö., ve Koçyıldırım, G (2009). Sosyal Bir Hak Olarak Sosyal Hizmet
Amaç	Sosyal hizmet uygulamalarının sosyal bir hak olarak nitelendirilmesinin önemine dikkat çekmek; insan haklarını ve uygulamasını bu yönüyle tartışmak; gelinen son noktada insan haklarının içinde bulunduğu eleştirel iklimde “evrensel” ile “yerel” çelişkisinin üstüne çıkarak uygulamada hayat bulabilmesi için sosyal hizmetin kilit rolünü açığa kavuşturmak ve sosyal hizmetin “sosyal bir hak olarak tanınması” için devletin rolünü dile getirmektir.
Yöntem	Literatür taraması yapılmış olup genel bilgilendirme sunulmuştur.
Sonuç	Vatandaşların sosyal refah hizmetlerinden yararlandırılması, sosyal adalet fikrinden başka bir amaç barındıran herhangi bir itici nedenle değil, sırf bunun bir “hak” olması ile ilgili olmalıdır.
Çalışmanın künyesi	Aslan, M., ve Şeker, S. (2011). Engellilere Yönelik Toplumsal Algı ve Dışlanmışlık (Siirt Örneği)
Amaç	Engellilere yönelik toplumsal algı ve dışlanmışlığı yerinde gözlemlemek amacıyla yapılmış bir çalışma.
Yöntem	Nicel ve Nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Siirt merkezde bulunan üç özel eğitim ve rehabilitasyon merkezinde eğitim alan yaklaşık 750 kişiden 75’inin velileriyle yüz yüze görüşülüp ayrıca 19 soruluk anket uygulanmıştır.
Sonuç	Çalışma için yapılan anket değerlendirmeleri ve araştırmaların sonuçları daha çok zihinsel engellilerin toplum tarafından dışlandığını göstermiştir.
Çalışmanın künyesi	Zhang, L. (2006) The UK as a Destination Choice for Chinese Tourists: An Analysis of Tourist Motivation Factors
Amaç	Turist motivasyonu ve Destinasyon seçimi arasındaki ilişkiyi incelemeye yönelik bir tez çalışması.
Yöntem	İngiltere’de ve Çin’de anket uygulaması yapılmıştır.
Sonuç	Turist Motivasyonu ve Destinasyon seçimi arasında genç ve yaşlı turistlere göre farklılıklar ortaya çıkmıştır. İhtiyaç ve isteklerin farklı olması destinasyon seçimlerini etkilemektedir.
Çalışmanın Künyesi	Pelit, E., ve Türkmen, F. (2008) Otel İşletmeleri İşgörenlerinin Tükenmişlik Düzeyleri: Yerli ve Yabancı Zincir Otel İşletmeleri İşgörenleri Üzerinde Bir Araştırma
Amaç	Kıyı kesimi Otel İşletmeleri İşgörenleri ile iç kesimdeki Otel İşletmeleri İşgörenleri Tükenmişlik Düzeyleri belirlenmeye çalışılmıştır.
Yöntem	Türkiye’de hizmet veren iki adet 5 yıldızlı yerli; iki adet 5 yıldızlı yabancı zincir otelde çalışan 213 kişiden anket tekniği ile veriler toplanmıştır.
Sonuç	Kıyı kesimdeki otel işletmelerinde ve iç kesimdeki çalışan işgörenlerin tükenmişlik yaşadığı ve özellikle iç kesimlerde çalışanların daha fazla tükenmişlik sendromuna maruz kaldıkları saptanırken; iç kesimdeki otellerde çalışanların, kıyı kesimdeki otel işletmelerinde çalışanlara göre kişisel başarılarını yüksek gördükleri de saptanmıştır.

8. YÖNTEM

Engelli bireylerin tükenmişlikleri, tatil yapma kısıtları ve turizme katılma motivasyonlarının turizme katılmaya niyetine olan etkisini belirlemeye yönelik veriler anket tekniği ile toplanmıştır. Anket iki ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde engelli bireylerin özelliklerini sorgulayan sorular yer almıştır. İkinci bölüm bireylerin turizme katılmaya olan niyeti belirlemeye yönelik dört ölçekten oluşmaktadır. Bu ölçekler tükenmişlik, kısıtlar, motivasyon ve niyet ölçeklerinden oluşmaktadır. Tüm ölçekler beş noktalı olup tükenmişlik ölçeği 1 hiçbir zaman, 5 her zaman olacak şekilde sıralanmıştır. Diğer ölçekler ise 1 tamamen katılmıyorum, 5 ise tamamen katılıyorum olacak şekilde hazırlanmıştır. Ölçeklere verilen yanıtlar 5 yaklaştıkça tükenmişliğin, kısıtların, motivasyonun ve turizme niyetin arttığını göstermektedir.

Ankette yer alan kısıtlar, motivasyon ölçekleri Bağcı (2017) yüksek lisans tezinden, niyet ölçeği Akkuş (2013) doktora tezinden, tükenmişlik ölçeği Duygun (2001) yüksek lisans tezinden alınmıştır. Ölçeklerde faktör yapılarının doğrulanıp doğrulanmadığını belirlemek için doğrulayıcı faktör analizi uygulanmış ve ölçeklere son hali verilmiştir. Ölçeklere son hali verildikten sonra ölçeklerin güvenilirlikleri Cronbach's Alpha istatistiği ile araştırılmıştır.

Engelli bireylerin, turizm faaliyetlerine katılım niyetini etki eden faktörlerin etkisini belirlemek için Yapısal Eşitlik Modelinden (YEM) yararlanılmıştır. Araştırmacılar veri setini oluştururken direkt gözlenen veya ölçülen değişkenlerin yanında gözlenemeyen değişkenlerle de ilgilenirler. Bu değişkenler direkt gözlenemediğinden, doğrudan ölçülemezler. Bu değişkenlere gizil (gizil-latent) değişkenler veya faktörler denilir. Yapısal eşitlik modelleri (YEM) gözlenen ve gözlenemeyen değişkenler arasındaki nedensel ilişkilerin sınanmasında kullanılan kapsamlı bir istatistiksel tekniktir. YEM gizil değişkenler seti arasında bir nedensellik yapısının var olduğunu ve gizil değişkenlerin gözlenen değişkenler aracılığıyla ölçülebildiğini varsayar (Yılmaz 2004). YEM verilen bir modeldeki gözlenen değişkenlere (hem bağımlı hem bağımsız) ilişkin ölçüm hatalarını açıkça hesaba katan bir yöntemdir. YEM değişkenler arasında doğrudan ve dolaylı etkileri belirleme olanağı sağlayan bir yöntemdir (Yılmaz ve Çelik 2009).

8.1. Amaç ve Önem

Genel olarak incelendiğinde, engelli turistlerin turizm faaliyetlerine katılma nedenlerinin sağlık, dinlenme, rahatlama, özgürlük ve heyecan hissi, yeni yerleri ziyaret etme, sosyalleşme ve günlük yaşamın stresinden kurtulma amaçlı olduğu görülmektedir. Engelli bireylerin motivasyon gücünün artmasıyla birlikte turist olma niyetinin de güçlenebileceği söylenebilir. Bu bağlamda, engelli bireylerin turizme katılım kısıtlarıyla motivasyonlarının araştırılması, turizm faaliyetine katılmada tükenmişliklerinin araştırılması ve bu yönde gerçekleştirilecek her türlü çabanın engelli bireylerin yaşam kalitesine faydalı olacağından araştırmanın önemini yansıtacaktır. Bu bağlamda bu çalışmanın amacı engelli bireylerin tükenmişliklerinin turizm hareketine katılma kısıt ve motivasyonları üzerinde etkisini görebilmek ve bu kısıt ve motivasyonun turistik bir niyete olası etkisini ortaya koyabilmektir. Ayrıca engelli bireylerin tükenmişliklerinin gerek kısıtlar gerek motivasyon üzerindeki etkisinin yanında turistik bir niyete olası direk etkisinin olup olmadığını ortaya koyabilmektir.

8.2. Anakütle ve Örneklem

Türkiye Engelli Dernekleri Federasyonuna kayıtlı 12357 engelli birey ve aile ve sosyal politikalar bakanlığına bağlı özel eğitim ve rehabilitasyon merkezine bağlı kurum ve kuruluşlarda eğitim ve tedavi gören engelli vatandaşlar çalışmanın anakütlesini oluşturmaktadır.

Türkiye Engelli Dernekleri Federasyonuna internet tabanlı gönderilen anket formuna yapılan dönüşler ile Marmara Bölgesinde bulunan 30 Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezinde eğitim ve tedavi gören öğrenci ve hastalardan araştırmaya katılan engelli bireyler araştırmanın örneklemine oluşturmaktadır.

9. BULGULAR

Engelli bireylerin % 63,4'i erkek bireylerden oluşurken, % 36,6'u kadın bireylerden oluşmaktadır. Engellilerin ortalama yaşı 39,45 olarak hesaplanmıştır. Hiç okula gitmeyen engellilerin oranı % 6,5 olarak hesaplanmıştır. İlk ya da orta öğretim mezunu olan engellilerin

oranı ise % 69,9 olarak belirlenmiştir. Ön lisans mezunu olan engellilerin oranı ise % 11,2 en az lisans mezunu olanların oranı ise % 12,3 olarak belirlenmiştir. Engellilerin engel türüne bakıldığında mod değer olarak % 40,6 ile ortopedik engellilerin oluşturduğu belirlenmiştir. Görme engellilerin oranı ise % 34,8 olarak belirlenirken konuşma ya da işitme/duyma engellilerin oranı ise % 6,9 olarak belirlenmiştir. Engellilerin engel nedenine bakıldığında % 41,7 ile doğuştan/genetik olduğu belirlenirken %18,8'i ise çocuk hastalığından kaynaklandığı belirlenmiştir. Herhangi bir kazadan engelli olan bireylerin oranı ise % 13 olarak belirlenirken yanlış tedaviden engelli olan bireylerin oranı ise 11,6 olarak belirlenmiştir. Engelli bireylerin yıllık tatil sıklıkları da incelenmiş ve tatile çıkmayan engelli bireylerin oranı ise % 25,9 olarak belirlenirken yılda bir kez tatile çıkan engellilerin oranı ise %34,4 olarak belirlenmiştir. Yılda iki defa tatile çıkan engellilerin oranı ise % 15,2 olduğu yılda en az üç defa tatile çıkanların oranı ise % 23,6 olduğu belirlenmiştir.

Araştırmada ölçeklerin güvenilirlikleri de incelenmiştir. Ölçeklerde ölçeği bozan herhangi bir ifade olup olmadığı soru bütün korelasyonlara ve ifade silindiğinde ölçeğin güvenilirliğinin arttırıp arttırmadığına bakılarak belirlenmiştir. Soru ortalamalarının birbirine eşit olup olmadığı Hotelling T Kare ile incelenmiştir. Güvenirliğin bir ölçüsü olarak Cronbach's Alpha istatistiği tercih edilmiştir. En küçük Cronbach's Alpha istatistiği 0,63 ile belirsizlik kısıtı boyutunda, en yüksek Cronbach's Alpha istatistiği ise 0,891 ile tükenmişlik boyutunda elde edilmiştir. Ölçek ortalamalarına bakıldığında en yüksek ortalama 4,013 ile Etkileşimli kaçış motivasyonunda, en küçük ortalama ise 2,257 tükenmişlik faktöründe elde edilmiştir. Tüm ölçeklerde negatif korelasyona sahip bir ifade bulunmamış ve ölçekten çıkarıldığında güvenirligi anlamlı şekilde yükselten bir maddeye rastlanmamıştır. Tüm faktörler için Hotelling T Kare değerleri anlamlı bulunmuş ve soru ortalamaları birbirinden farklı bulunmuştur. Elde sonuçlar ve maddelerin betimleyici istatistikleri Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Güvenirlilik Analiz Sonuçları ve Maddelerin Ortalama ve Standart Sapmaları

Boyut	Madde	Ortalama	Std. Sapma	Boyut	Madde	Ortalama	Std. Sapma
Kendinden kaynaklı kısıtlar	KKK 1	2,22	1,273	Kişisel kaçış arayış motivasyonu	KKAM 1	4,06	1,154
	KKK 2	2,56	1,364		KKAM 2	4,20	,997
	KKK 3	2,33	1,384		KKAM 3	3,30	1,414
	KKK 4	2,51	1,309		KKAM 4	4,11	1,135
	KKK 5	2,87	1,423		KKAM 5	3,86	1,248
	KKK 6	2,71	1,453		KKAM 6	4,42	,905
Cronbach's Alpha=0,871 Ölçek ort.= 2,534				Cronbach's Alpha= 0,742 Ölçek ort.= 3,99			
Boyut	Madde	Ortalama	Std. Sapma	Boyut	Madde	Ortalama	Std. Sapma
Etkileşimli kendinden kaçış kısıtı	ETK 1	2,63	1,394	Etkileşimli kaçış ve arayış motivasyonu	EKAM 1	4,07	1,016
	ETK 2	2,51	1,358		EKAM 2	3,81	1,133
	ETK 3	2,51	1,403		EKAM 3	4,17	1,020
	ETK 4	2,71	1,418		EKAM 4	3,94	1,104
	ETK 5	2,39	1,401		EKAM 5	4,07	1,087
Cronbach's Alpha= 0,832 Ölçek ort.= 2,549					EKAM 6	4,03	1,139
Boyut	Madde	Ortalama	Std. Sapma	Cronbach's Alpha= 0,891 Ölçek ort.= 4,013			
Niyet	NIY 1	4,20	,996	Tükenmişlik	TUK 1	1,71	1,109
	NIY 2	3,79	1,226		TUK 2	2,59	1,322
	NIY 3	4,01	1,037		TUK 3	2,09	1,398
	NIY 4	3,70	1,163		TUK 4	2,17	1,371
	NIY 5	4,28	1,034		TUK 5	2,04	1,270
Cronbach's Alpha= 0,781 Ölçek ort.= 3,999					TUK 6	2,04	1,350
Boyut	Madde	Ortalama	Std. Sapma		Cronbach's Alpha= 0,831 Ölçek ort.= 2,257		
Belirsizlik kısıtı	BK 1	2,87	1,343				
	BK 2	3,22	1,311				
	BK 3	1,98	1,149				
Cronbach's Alpha=0,63 Ölçek ort.= 2,688							

Engelli bireylerin kısıtlarının (tükenmişlik, motivasyon ve kısıtlar) turizm faaliyetine katılım etkisini belirlemek için Yapısal Eşitlik Modeli (YEM)'den yararlanılmıştır. Engelli bireylerin kısıtlarının, turizm faaliyetlerine katılım niyetine etkisini belirlemek için iki farklı yapısal model kurulmuş ve sınanmıştır. Modelde bireylerin kısıtlarının turizme katılım niyetine olan etkisi incelendiğinden bağımlı gizil değişken olarak turizme katılım niyeti alınmıştır. Ele alınan kısıtlardan motivasyon iki alt boyuttan oluşmaktadır. Bu boyutlar Kişisel Kaçış Arayış motivasyonu ve Etkileşimli Kaçış ve Arayış motivasyonudur. Kısıtlar boyutu ise üç boyuttan oluşmakta olup bu boyutlar; belirsizlik kısıtı, kendinden kaynaklı kısıtlar ve etkileşimli kendinden kaçış boyutlarından oluşmaktadır.

Araştırmada Yem'le sınanan hipotezler aşağıda verildiği gibidir. Bu hipotezler;

H₁: Engelli bireylerde tükenmişlik artarken kısıt algılaması da artar.

H₂: Engelli bireylerde tükenmişlik artarken turizme katılma motivasyonu azalır.

H₃: Engelli bireylerde kısıt algısı artarken turizme katılma motivasyonu artar.

H₄: Engelli bireylerde kısıt algısı artarken turizme katılma niyeti azalır.

H₅: Engelli bireylerde turizme katılma motivasyonu artarken turizme katılma niyeti artar.

H₆: Engelli bireylerde tükenmişlik artarken turizme katılma niyeti azalır.

Engelli bireylerin kısıtlarının, turizm faaliyetlerine katılım niyetine etkisinin araştırıldığı ilk model de tükenmişlikten turizme katılım niyetine direk bir bağın kurulmadığı ilk model istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Modele yönelik uyum ölçütleri $\chi^2=1526,718$ $df.=610$; $\chi^2/df= 2,503$, RMSEA=0,074 CFI= 0,93 NFI=0,89 IFI=0,93, GFI=0,77 RMR=0,084 olarak elde edilmiştir. Elde edilen uyum ölçüleri, yapısal modelin kabul edilebilir düzeyde olduğunu göstermektedir. Modele yönelik grafik Şekil 1'de verilmiştir. Araştırmada modeller AMOS hazır yazılımı ile sınanmıştır. AMOS'da yapısal eşitlik modelinde yollara ait korelasyonlar Z istatistiği ile sınanmaktadır. Şekil 1'de anlamlı bulunan yollarda en küçük Z istatistiği 2,116 olarak hesaplanmış ve bir yol hariç diğer yollar istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Yapısal eşitlik modelinde gözlenen değişkenler ile gizil değişken (Latent) arasında ya da iki gizil değişken arasındaki yollar korelasyonları ya da korelasyonların karesi, varyansı göstermektedir. Şekil 1'e göre; Engelli bireylerin kısıtlar latent değişkeninin en çok 0,93 birimlik bir korelasyonla kendinden kaynaklı kısıtlarda (KKK) ilişkilendiği belirlenmiştir. Kısıtlar Latent değişkenin, belirsizlik kısıtı (BK) ile aralarındaki korelasyon ise 0,89 birim olarak belirlenmiştir. Kısıtlar latent değişkeni etkileşimli kendinden kaçış kısıtı ile 0,88 birimlik bir korelasyon ile ilişkilendiği belirlenmiştir. Motivasyon latent değişkeni ise 0,88 birimlik bir korelasyon ile en yüksek ilişkilendiği değişken kişisel kaçış ve arayış motivasyonu (KKAM) olduğu belirlenirken, 0,83 birimlik bir korelasyon ile etkileşimli kaçış ve arayış (EKAM) değişkeni olmuştur. Hipotezlere yönelik bulgular ise aşağıdaki gibi elde edilmiştir.

Engelli bireylerde tükenmişlik (TKNMS) ile kısıtlar arasında aynı yönde 0,65 birimlik bir korelasyon bulunmuştur. Bulunan bu korelasyona göre engelli bireylerde tükenmişlikte gerçekleşen bir birimlik artış, kısıt algılamalarında 0,65 birimlik bir artış gerçekleştirmektedir ($Z=5,761$ $P=0,0001$). Dolayısıyla H_1 desteklenmiş ve engelli bireylerde tükenmişlik artarken kısıt algılaması da artmaktadır.

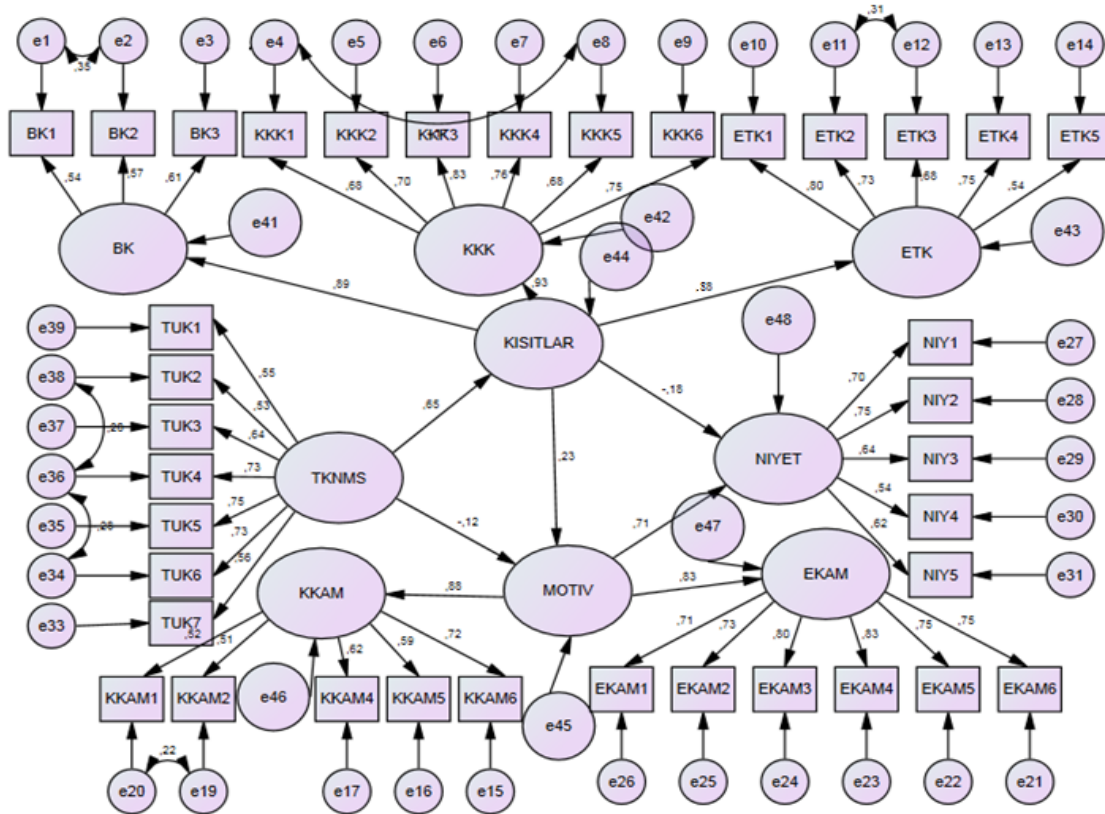

Engelli bireylerde tükenmişlik ile turizme katılma motivasyonu (MOTIV) arasında ters yönde 0,12 birimlik bir korelasyon bulunmuştur. Bulunan bu korelasyona göre engelli bireylerde tükenmişlikte gerçekleşen bir birimlik artış, turizme katılım motivasyonunda 0,12 birimlik bir azalma gerçekleşmektedir. Gerçekleşen bu azalma istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır ($Z=-1,107$ $p=0,268$). Dolayısıyla H_2 desteklenmemiştir.

Engelli bireylerde kısıt algısı ile turizme katılma motivasyonu arasında aynı yönde 0,23 birimlik bir korelasyon bulunmuştur. Bulunan bu korelasyona göre engelli bireylerde kısıt algısında gerçekleşen bir birimlik artış, turizme katılma motivasyonunda 0,23 birimlik bir artış gerçekleştirmektedir ($Z=2,116$ $P=0,034$). Dolayısıyla H_3 desteklenmiş ve engelli bireylerde kısıtlar artarken turizme katılım motivasyonu da artmaktadır.

Engelli bireylerde kısıt algısı ile turizme katılma niyeti arasında ters yönde 0,18 birimlik bir korelasyon bulunmuştur. Bulunan bu korelasyona göre engelli bireylerde kısıt algısında gerçekleşen bir birimlik artış, turizme katılma niyetinde 0,18 birimlik bir azalış gerçekleştirmektedir ($Z=-2,680$ $P=0,007$). Dolayısıyla H_4 desteklenmiş ve engelli bireylerde kısıtlar artarken turizme katılım niyeti azalmaktadır.

Engelli bireylerde turizme katılma motivasyonu ile turizme katılma niyeti arasında aynı yönde 0,71 birimlik bir korelasyon bulunmuştur. Bulunan bu korelasyona göre engelli bireylerde turizme katılma motivasyonunda gerçekleşen bir birimlik artış, turizme katılma niyetinde 0,71 birimlik bir artış gerçekleştirmektedir ($Z=6,952$ $P=0,001$). Dolayısıyla H_5 desteklenmiş ve engelli bireylerde turizme katılma motivasyonu artarken turizme katılma niyeti de artmaktadır. Elde edilen sonuçlar Şekil 1’de verilmiştir.

Şekil 1. İlk Modele Yönelik Yollar ve Korelasyonlar

Engelli bireylerin kısıtlarının, turizm faaliyetlerine katılım niyetine etkisinin araştırıldığı son model de tükenmişlikten turizme katılım niyetine direk bir bağ kurulmuştur ve model istatistiksel açıdan anlamlı bulunmuştur. Modele yönelik uyum ölçütleri $\chi^2=1246,973$ $df.=615$; $\chi^2/df= 2,028$, $RMSEA=0,061$ $CFI=0,93$ $NFI=0,89$ $IFI=0,93$, $GFI=0,76$ $RMR=0,089$ olarak elde edilmiştir. Elde edilen uyum ölçüleri, yapısal modelin kabul edilebilir düzeyde olduğunu göstermektedir. Modele yönelik grafik Şekil 2’de verilmiştir. Şekil 2’de anlamlı bulunan yollarda en küçük Z istatistiği 2,164 olarak hesaplanmış ve bir yol hariç diğer yollar istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur.

Sınanan son model Şekil 2’ye göre; Engelli bireylerin kısıtlar latent değişkeninin en çok 0,92 birimlik bir korelasyonla kendinden kaynaklı kısıtlarda (KKK) ilişkilendiği belirlenmiştir. Kısıtlar Latent değişkenin, belirsizlik kısıtı (BK) ile aralarındaki korelasyon ise 0,62 birim olarak belirlenmiştir. Kısıtlar latent değişkeni etkileşimli kendinden kaçış kısıtı ile 0,91 birimlik bir korelasyon ile ilişkilendiği belirlenmiştir. Motivasyon latent değişkeni ise 0,88 birimlik bir korelasyon ile en yüksek ilişkilendiği değişken etkileşimli kaçış ve arayış (EKAM) olduğu belirlenirken, diğer değişken olan kişisel kaçış ve arayış motivasyonu (KKAM) ile 0,82 birimlik bir korelasyonla ilişkilendiği belirlenmiştir. Tükenmişlikten turizme katılım niyetine direk bağlantının kurulduğu modelde hipotezlere yönelik bulgular ise aşağıdaki gibi elde edilmiştir.

*Engelli bireylerde tükenmişlik (TKNMS) ile kısıtlar arasında aynı yönde 0,27 birimlik bir korelasyon bulunmuştur. Bulunan bu korelasyona göre engelli bireylerde tükenmişlikte gerçekleşen bir birimlik artış, kısıt algılamalarında 0,27 birimlik bir artış gerçekleştirmektedir ($Z=2,164$ $P=0,030$). Dolayısıyla ikinci modelde de H_1 desteklenmiş ve engelli bireylerde tükenmişlik artarken kısıt algılaması da artmaktadır.

*Engelli bireylerde tükenmişlik ile turizme katılma motivasyonu (MOTIV) arasında aynı yönde 0,11 birimlik bir korelasyon bulunmuştur. Bulunan bu korelasyona istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır ($Z=1,103$ $p=0,27$). Dolayısıyla H_2 desteklenememiştir.

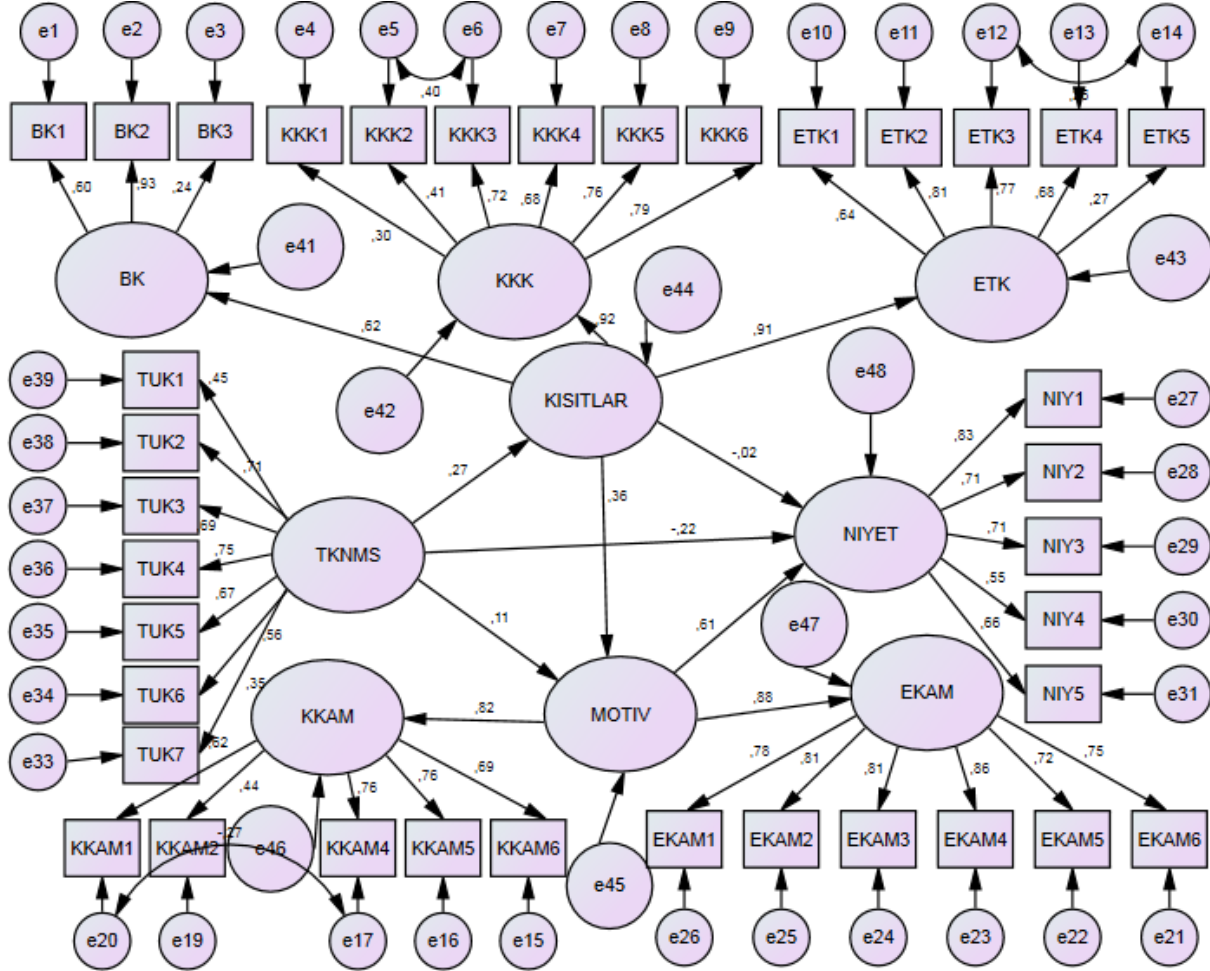
*Engelli bireylerde kısıt algısı ile turizme katılma motivasyonu arasında aynı yönde 0,36 birimlik bir korelasyon bulunmuştur. Bulunan bu korelasyona göre engelli bireylerde kısıt algısında gerçekleşen bir birimlik artış, turizme katılma motivasyonunda 0,36 birimlik bir artış gerçekleştirmektedir ($Z=2,617$ $P=0,009$). Dolayısıyla H_3 desteklenmiş ve engelli bireylerde kısıtlar artarken turizme katılım motivasyonu da artmaktadır.

*Engelli bireylerde kısıt algısı ile turizme katılma niyeti arasında ters yönde 0,02 birimlik bir korelasyon bulunmuştur. Ancak bulunan bu korelasyon istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır ($Z=-0,264$ $P=0,792$). Dolayısıyla ikinci modelde H_4 desteklenememiştir.

*Engelli bireylerde turizme katılma motivasyonu ile turizme katılma niyeti arasında aynı yönde 0,61 birimlik bir korelasyon bulunmuştur. Bulunan bu korelasyona göre engelli bireylerde turizme katılma motivasyonunda gerçekleşen bir birimlik artış, turizme katılma niyetinde 0,61 birimlik bir artış gerçekleştirmektedir ($Z=5,378$ $P=0,0001$). Dolayısıyla H_5 tekrar desteklenmiş ve engelli bireylerde turizme katılma motivasyonu artarken turizme katılma niyeti de artmaktadır.

*Engelli bireylerde tükenmişlik ile turizme katılma niyeti arasında ters yönde 0,22 birimlik bir korelasyon bulunmuştur. Bulunan bu korelasyona göre engelli bireylerde tükenmişlik algısında gerçekleşen bir birimlik artış bireylerin turizme katılma niyetinde 0,22

birimlik bir azalma gerçekleştirmektedir ($Z=-2,433$ $p=0,015$). Dolayısıyla H_6 desteklenmiş ve engelli bireylerde tükenmişlik algısı artarken, turizme katılma niyetinde azalma gerçekleşmektedir. Son modele yönelik elde edilen grafik Şekil 2’de verilmiştir.

Şekil 2. İkinci Modele Yönelik Yollar ve Korelasyonlar

10. SONUÇ

Araştırmada engelli bireylerin tükenmişlikleri, tatil yapma kısıtları ve turizme katılma motivasyonlarının turizme katılma niyetine olan olası etkisi incelenmiştir. Engelli bireylerin kısıtları üç boyutta, motivasyonları iki boyutta, tükenmişlikleri ve niyetleri tek boyuttan ele alınmıştır. Gizil değişkenler arasındaki ilişkiler yapısal eşitlik modeli ile araştırılmıştır.

Araştırmada her iki modelde de engelli bireylerde tükenmişlik artarken kısıt algılamaları da arttığı belirlenmiştir. Belirlenen bu sonuç literatürle özdeşleşmektedir. Lee, B. K., Agarwal, S., ve Kim, H. J. (2011) yaptıkları çalışmada öğrenilmiş çaresizliğin kısıtlar üzerinde etkisi olduğu belirlenmiştir.

Araştırmada her iki modelde tükenmişlik ile motivasyon arasında belirlenen ilişkiler istatistiksel açıdan anlamlı bulunmamıştır. Oysaki Çizel, B., ve Çizel, R. B (2014)'in yaptıkları çalışmada öğrenilmiş çaresizlik ile motivasyon arasında ters yönde anlamlı bir ilişki

bulunmuştur. Araştırmada elde edilen bu farklılığın her ne kadar tükenmişlik ile öğrenilmiş çaresizlik benzerlikler gösterse de özde var olan farklılıklardan kaynaklı olabileceğine karar verilmiştir. Benzer bir durum Lee, B. K., Agarwal, S., ve Kim, H. J. (2011) yaptıkları çalışmada seyahat etme niyeti ile seyahat kısıtları arasında doğrudan bir ilişki bulamamışlardır. Yapılan bu araştırma da birinci modelde engelli bireylerde kısıt algılaması artarken turizme olan niyet azaldığı belirlenmiştir. Tükenmişlikten niyete direk ilişkinin kurulduğu ikinci model de ise anlamlı bir ilişki belirlenmemiştir. Bu sonuç kısıtlar ile niyet arasındaki ilişkinin tükenmişlikten kaynaklı olabileceği şeklinde düşünüle bilinir. Benzer bir sonuç Çizel, B., ve Çizel, R. B (2014)'in yaptıkları çalışmada turizm kısıtları ile turist olma niyeti arasında ters yönde anlamlı bir ilişki belirlemişlerdir. Yazarlar aynı çalışmalarında turist olma motivasyonu ile turist olma niyeti arasında aynı yönde bir ilişki bulmuşlardır. Yapılan bu araştırmada her iki modelde de engelli bireylerde turizm motivasyonu artarken turizme niyette artış gözlenmiştir. Aynı yazarlar öğrenilmiş çaresizlik ile turist olma niyeti arasında ters yönde ilişki belirlerken, benzer şekilde bu çalışma da engelli bireylerde tükenmişlik artarken turizme olan niyette de azalma belirlenmiştir. Araştırmada her iki modelde kısıtlar ile motivasyon arasında aynı yönde anlamlı bir ilişki belirlenmiştir. Benzer bir sonuç Bağcı, E. ve Hamarat, B. (2017) çalışmasında da elde edilmiştir. Yazarlar engelli bireylerde kısıt algılaması artarken turizm motivasyonunun da arttığını belirlemişlerdir.

KAYNAKÇA

- Akkuş, G. (2013). *Yemek Turizmine Katılma Niyeti: Planlı Davranış Teorisi Çerçevesinde Bir İnceleme*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aslan, M., ve Şeker, S. (2011). Engellilere Yönelik Toplumsal Algı ve Dışlanmışlık (Siirt Örneği). *Sosyal Haklar Uluslararası Sempozyumu*. Antalya:
- Bağcı, E. (2017). *Engelli Bireylerin Turizme KATılma Motivasyonları ve Kısıtları*. Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bağcı, E., Hamarat, B., ve Kalpaklıoğlu, N. (2017). The Effect of Limitations of The Disabled in Motivating Tourism. *ICEA International Conference in Economics and Administration*, 169-177.
- Burger, J. M. (2006). *Kişilik Psikoloji Biliminin İnsan Doğasına Dair Söyledikleri*. İstanbul: Kaknüs.
- Çizel, B., ve Çizel, R. B. (2014). Engellilerin Turizm Kısıtları ve Turist Olma Niyeti İlişkisinde Aracı Değişkenler: Motivasyon Gücü ve Öğrenilmiş Çaresizlik. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 176-189.
- Duygun, T. (2001). *Zihinsel Engeli ve Sağlıklı Çocuk annelerinde Stres Belirtileri Stresle Başa Çıkma Tarzları ve Algılanan Sosyal Desteğin Tükenmişlik Düzeyine Olan Etkisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Eren, E. (2013). *Yönetim ve Organizasyon: Çağdaş ve Küresel Yaklaşımlar*, Beta Yayıncılık, İstanbul.
- Etyemez, H. (2012),” İş Hayatında Dezavantajlı Gruplar” Kamuda Sosyal Politika Dergisi Yıl:6 / Sayı:20 / 2012-1 ISBN: 1306-8334 ss: 11-19.
- Freeman, I. ve Selmi, N. (2010). “French Versus Canadian Tourism: Response to the Disabled” *Journal of Travel Research*, 49(4): 471-485.
- Gnoth, J. (1997). *Tourism Motivation and Expectation Formation*. *Pergamon*, 283-304.
- Kula, M. N. (2005). *Bedensel Engellilik ve Dini Başa Çıkma*. İstanbul: Dem Yayınları.
- Lee, B. K., Agarwal, S., ve Kim, H. J. (2011). Influences of travel constraints on the people with disabilities’ intention to travel: An application of Seligman’s helplessness theory . *Tourism Management*, 569-579.
- Pelit, E., ve Türkmen, F. (2008). Otel İşletmeleri İşgörenlerinin Tükenmişlik Düzeyleri: Yerli Ve Yabancı Zincir Otel İşletmeleri İşgörenleri Üzerinde Bir Araştırma . *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 117-139.
- Özer, Ö., ve Songur, C. (2012). Türkiye’nin Dünya Sağlık Turizmindeki Yeri ve Ekonomik Boyutu. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 69-81.
- Özgür,İ. (2008). . *Engelli Çocuklar ve Eğitimi Özel Eğitim*. Adana: Karahan Yayınları.
- Özyürek, M. (2010). *Engellilere Yönelik Tutumların Değiştirilmesi*. İstanbul: Kök Yayıncılık.
- Motivasyon-ısguven: Öz Yazılım*. (2017, Nisan 07). www.ozyazilim.com: http://www.ozyazilim.com/ozgur/marmara/organizasyon/motivasyon_ısguven.htm adresinden alındı.

- Sosyal Kaygıyı Açıklamak. (2016). J. M. Burger içinde, *Kişilik; Psikoloji Biliminin İnsan Doğasına Dair Söyledikleri* (s. 315). İstanbul: Kaknüs.
- Top, S., ve Oktay, F. (2010). Problem Çözüm Metodolojisi Olarak Kısıt Teorisi veya Düşünce Süreci. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* , 325-346.
- Tufan, B., Sayar, Ö. Ö., ve Koçyıldırım, G. (2009). Sosyal Bir Hak Olarak Sosyal Hizmet. *Uluslararası Sosyal Haklar Sempozyumu* , (s. 76-86). Antalya.
- TÜRSAB. (2008, Şubat). Engelsiz Turizm/ Dünyada ve Türkiye'de Engelsiz Turizm Pazarı. İstanbul, Beşiktaş, Türkiye.
- Yılmaz, V, Çelik, E.H.(2009) *Lisrel ile Yapısal Eşitlik Modellemesi-1*, Pegem Akademi, İstanbul 2009.
- Yılmaz, V.(2004) “Consumer Behaviour of Shopping Center Choice”, *Social Behavior and Personality*, Vol: 32, No: 8, 2004, 783-790.
- Zengin, B., ve Eryılmaz, B. (2013). Bodrum Destinasyonunda Engelli Turizm Pazarının. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 51-74.
- Zhang, L. (2006). The UK as a Destination Choice for Chinese Tourists: An Analysis of Tourist Motivation Factors. *The University of Nottingham*.